

УДК 334. 76

ЩОДО УЗГОДЖЕНОСТІ ТА ГАРМОНІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Чернявська Є.І.

ON COORDINATION AND HARMONIZATION OF INTERESTS OF ECONOMIC ACTIVITY

Chernjavskaya E.I.

Стаття присвячена аналізу протиріч та інволюційних процесів в системі інтересів учасників економічної діяльності сучасної України. Запропоновано інституційними формами щодо узгодження інтересів розглядати колективні угоди і договори. В контексті переходу до стратегії сталого розвитку узгодження та гармонізація інтересів учасників економічної діяльності розглядаються в напрямках придання Генеральній угоді законодавчого статусу, забезпечення рівня зарплат відповідно до вартості робочої сили, податки повинні стимулювати розвиток виробництва. Разом з цим держава повинна стати представником суспільства, вирішуючи питання зайнятості, економічного зростання, стабільності цін.

Ключові слова: Концепція сталого розвитку, інтереси, інститути, колективні угоди і договори, заробітна плата, податки, економічне зростання, стабільність цін.

Постановка проблеми. Сьогодні доведено, що ефективний розвиток сучасної економіки, суспільства, громад, людини, в тому числі і людини як ефективного працівника, є можливим за умов втілення в життя, організацію суспільного виробництва Концепції сталого розвитку.

Концепція сталого розвитку ґрунтується на узгодженості інтересів всіх громадян, нинішніх і майбутніх поколінь. Вона формувалася поступово і стала результатом осмислення сучасних закономірностей розвитку та вирішення проблем (економічних, соціальних, екологічних) навколишнього середовища людини. Сталий розвиток – це керований розвиток. Застосування системного підходу та інформаційних технологій дозволяють дуже «...швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їх результати та вибрати найбільш оптимальний» [1]. Концепція сталого розвитку виходить з того, що процеси узгодженості інтересів суб'єктів соціальних відносин і перш за все учасників економічної діяльності складають основу основ і сутність соціально-економічного розвитку. В Україні проблема узгодженості та гармоні-

зації інтересів економічної діяльності за часи ринкових реформ набула більш негативного, гострого характеру, що зумовлює необхідність продовження теоретико-методичних досліджень та актуальність статті.

Аналіз досліджень та публікацій. В економічній літературі проблемам інтересів учасників економічної діяльності, їх єдності, узгодженості та гармонізації приділялось і приділяється значна увага. Економічні інтереси є рушійною силою розвитку продуктивних сил. Проблеми узгодженості та гармонізації інтересів активно досліджуються в рамках проблем суб'єктів економічної діяльності, соціального партнерства, в системі організації та функціонування державно-приватного партнерства й т.д. Однак в практичному плані проблема не вирішена, що зумовлює продовження досліджень, визначення інститутів, напрямів, за якими повинно проводитися узгодження та гармонізація інтересів учасників економічної діяльності.

Мета статті полягає в аналізі протиріч, інволюційних процесів в системі інтересів учасників економічної діяльності сучасної України, визначення інституціональних форм узгодження та гармонізації інтересів в контексті ефективності соціально-економічного розвитку країни, соціуму.

Результати дослідження. Перш за все відзначимо, що Концепція сталого розвитку рекомендована міжнародними організаціями, що діють під егідою ООН, в якості базової моделі соціально-економічного розвитку та екологічної безпеки. Такі країни як США, Японія, країни Європейського Союзу, вже стали на шлях сталого розвитку. Україна офіційно підтримує міжнародні рішення щодо сталого розвитку, проте досі не має загальнонаціонального плану втілення ідей сталого розвитку в життя. Слід відмітити, що за роки незалежності в Україні було здійснено декілька спроб створити та затвердити на законодавчому рівні Концепцію сталого ро-

звитку, однак жодна із них не увінчалася успіхом. Вирішення проблеми узгодження та гармонізації інтересів учасників економічної діяльності лежить в площині реальних процесів переходу до соціально-економічному розвитку на підставі Концепції сталого розвитку.

Вирішення проблеми узгодженості та гармонізації інтересів учасників економічної діяльності передбачає перш за все усвідомлення того, що за час ринкових реформ, тобто у порівнянні з останнім етапом соціалістичного розвитку, проблема узгодженості економічних інтересів набрала більшої гостроти. В системі інтересів з'явилися антагоністичні протиріччя та інволюційні процеси. Найбільш постраждалим учасником економічної діяльності став соціум, суспільство – інтереси мільйонів нинішніх і майбутніх українців. Ринкові реформи спровокували системну кризу, визвали обвал виробництва, деформації та інволюційні процеси в моделі соціально-економічного розвитку та господарському механізмі, відносинах власності на засоби виробництва та розвитку трудового потенціалу, охороні здоров'я, зайнятості, освіті, науці. Але найбільш постраждалою сферою стала духовність - моральність. Цінність особистісного збагачення набрала гіпертрофованого розмаху, порушуючи більшість законів сучасного соціально-економічного розвитку.

В сучасній ринковій економіці головними учасниками економічної діяльності, тобто суб'єктами, є підприємці і наймані працівники, що уособлюють собою трудовий потенціал. Держава як агент соціуму також є суб'єктом економічних відносин, причому поряд з функціями регулювання економічних та соціальних відносин держава активно займається підприємницькою діяльністю, розвитком науки та НДДКР, будує технопарки й т.д. Головна мета – забезпечення сталого розвитку та злагоди в суспільстві. Трансформація соціалістичної економіки в ринкову економіку передбачає саме перетворення соціалістичних учасників економічної діяльності в суб'єкти ринкової економіки. Що ми маємо в Україні?

Протягом усіх років ринкового реформування держава як соціум позбавлялась власності та економічної сили. Державна влада, діяльність котрої полягала в створенні інституціональних основ для розвитку ринкової економіки як системи, перетворилась в фактор руйнування суспільного виробництва та неймовірного збагачення соціальної групи, яка пізніше отримала назву олігархів. Лише протягом першої половини 90-х років українська економіка скоротилася більш ніж удвічі, а з України за різними оцінками було вивезено від 25 до 50 млрд. дол., що майже дорівнювало тогочасним річним бюджетам України [2, с. 83]. Державні посадовці приймали доленосні рішення, але відповідальності за них не несли. Це стало основою масштабної корупції, рішень в інтересах головним чином олігархів та наближених до них осіб.

Дослідження показують, що за час так званих ринкових реформ не вдалося забезпечити ефектив-

ний розвиток трудового потенціалу, про що свідчать низький рівень життя населення, наявність безробіття, низька вартість національної робочої сили, неадаптованість людей до ефективного функціонування в умовах ринкових відносин; скорочення населення працездатного віку та зростання частки старших вікових груп у його структурі; суттєва розбалансованість попиту та пропозиції робочої сили, перенасиченість ринку праці спеціалістами окремих професій; зниження можливостей набуття якісної освіти та кваліфікації; погіршення стану здоров'я населення країни, а також якості безкоштовних медичних послуг, що надаються [3].

Особливу занепокоєність визиває скорочення чисельності населення, що безперервно йде з 1993 року. На кінець 2015 року чисельність населення України становила біля 42,6 млн. осіб. У порівнянні з 1993 роком чисельність населення скоротилася майже на 9,6 млн. осіб або на 18,4 %. За оцінками міжнародних експертів, дослідників Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України процеси депопуляції населення будуть продовжуватися. Передбачається, що до 2030-х років смертність у країні буде перевищувати народжуваність, тому тенденція до «вимирання» населення збережеться. Сумарний коефіцієнт народжуваності (кількість дітей на одну жінку) прогнозується у 2020 р. – 1,4; у 2030 р. – 1,5. Нині значення цього показника становить – 1,53 [4, с. 80].

Причини процесів депопуляції та погіршення якісних показників населення лежать в площині дії перш за все соціально-економічних, політичних, демографічних (стан здоров'я нації), соціально-психологічних факторів. Але якщо дати загальну назву факторів, що породили інволюційні процеси в Україні на початку 90-х років минулого століття, то їх слід позначити як фактори «безвідповідального, номенклатурного переходу до ринкової економіки», які саме і спровокували системну соціально-економічну кризу. Фактори депопуляції населення, як і інші інволюційні процеси, лежать в площині організації та функціонуванні соціальних, виробничих відносин; невідповідності перш за все відносин власності на засоби виробництва та трудових відносин потребам прогресивного розвитку продуктивних сил, розвитку соціуму. Соціальні потрясіння в формі втрати Криму, військові дії на Сході України стали новим фактором посилення інволюційних процесів в соціально-економічній сфері та депопуляції населення. На 01.01. 2015 року у порівнянні з 01.01. 2014 роком чисельність населення ще скоротилася майже на 5,5 % або з 45426,2 тис. осіб до 42928,9 тис. осіб [5].

Процес депопуляції закономірно веде до скорочення активної частини населення, згортання трудового потенціалу, чисельності найманих працівників. З 2000 року по 2013 рік чисельність найманих працівників скоротилася з 16044,0 тис. осіб до 11700,5 тис, тобто майже на 27,1 % [6, с. 335]. І тим

самим до згорання простору національної економіки.

За час ринкових реформ в Україні невтішними є досягнення в створенні соціальних, інституційних умов і для розвитку підприємництва. Не вирішені питання інкорпорування [7], вельми складні умови для розвитку малого і середнього підприємництва. Правда, за час ринкових реформ в Україні розвився потужний, конкурентоспроможний сектор ІТ-технологій. Однак останнім часом і в даному секторі виникли серйозні проблеми. ІТ-компанії стали об'єктом нападів з боку представників силових структур. Мета – заробити для себе легкі гроші. В результаті бізнес несе колосальні збитки. Тільки в 2015 році матеріальні збитки, завдані ІТ-компаніям, склали близько \$ 10-20 млн. Експерти стверджують, що на ІТ-компанії правоохоронці переключилися із-за кризи – в інших сферах грошей просто не залишилося.

Ситуація з наїздами на ІТ-компанії добре відома Президенту України, депутатам Верховної Ради, однак рішень нема. Тому айтїшники біжать з України. Необґрунтовані наїзди на ІТ-компанії призвели до того, що за два роки з України виїхало майже 9 тис. ІТ-фахівців. Більш того, ІТ-компанії переводять свої офіси в сусідні країни - Польщу, Чехію, Німеччину, де бізнесу дають нормально працювати. Через створення передумов для витоку висококваліфікованих ІТ-фахівців Україна втратила \$ 1,5 млрд. інвестицій, вкладених в їх освіту, недоотримає \$ 87,5 млрд. ВВП і \$ 10,5 млрд. податків [8].

В інституціональному, тобто організаційному плані, оскільки інститути – це організаційні форми виробничих відносин, Україна має основи для вирішення проблеми узгодженості та гармонізації інтересів учасників економічної діяльності. Загальними такими основами є колективні угоди та договори. Відповідно до Закону України «Про колективні договори і угоди» угода укладається на національному, галузевому, територіальному рівнях на двосторонній або тресторонній основі: на національному рівні - генеральна угода; на галузевому рівні - галузеві (міжгалузеві) угоди; на територіальному рівні - територіальні угоди. На всіх підприємствах незалежно від форми власності і господарювання, які використовують найману працю і мають право юридичної особи, повинні укладатися колективні договори. Колективний договір може укладатися в структурних підрозділах підприємства в межах компетенції цих підрозділів.

Колективна угода, договір укладаються на основі законодавства, прийнятих сторонами зобов'язань з метою регулювання виробничих, трудових і соціально-економічних відносин і узгодження інтересів працівників та роботодавців [9].

Оцінюючи характер колективних угод і договорів, можна сказати, що вони скоріше за все мають характер протоколу намірів, а не програми дій. Так, 11-та Генеральна угода про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної

політики і трудових відносин на 2016-2017 роки була підписана сторонами 23 серпня 2016 року. А вже 18 жовтня 2016 року на Президії ФПУ, яка зібралася на своє засідання відразу після завершення зустрічі Прем'єр-міністра України В. Гройсмана з керівниками всеукраїнських профспілок та їх об'єднань, було прийнято рішення про перенесення дати всеукраїнської акції протесту профспілок з 20 жовтня на 17 листопада ц. р. у формі пікетування Верховної Ради України. Мета акції – захист прав та інтересів працюючих в умовах шокового підвищення ціни на газ і тарифів на житлово-комунальні послуги [10]. У першому читанні проекту бюджету на 2017 рік депутати запропонували уряду в рамках бюджетного процесу переглянути рівень свого фінансового забезпечення. 26 жовтня 2016 року В.Гройсман під час засідання уряду повідомив, що Кабінет міністрів України має намір запропонувати Верховній Раді збільшити мінімальну заробітну плату до 3, 2 тис. грн. у 2017 році. В ухваленому парламентом у першому читанні проекту держбюджету-2017 було заплановано зростання мінімальної зарплати до 1, 762 тис. грн. на 1 грудня 2017 року із 1,6 тис. грн. на 1 грудня цього року.

Тому удосконалення законодавства, надання Генеральній угоді як основи для розробок та прийняття галузевих (міжгалузевих), територіальних угод і колективних договорів, статусу Закону України є генеральним напрямом, що визначає умови для вирішення проблеми узгодженості та гармонізації інтересів учасників економічної діяльності. Узгодження інтересів повинно проводитись в контексті подолання системної кризи, що так затягнулася за суб'єктивними причинами, та забезпечення стратегії сталого розвитку. В цьому напрямку необхідно в першу чергу:

- вирішити питання рівня заробітної плати. В ринковій економіці робоча сила є товаром. Тому величина заробітної плати повинна коливатися навколо вартості товару робоча сила. В дійсності, як свідчить історія і досвід розвинутих країн, в силу монопольного становища підприємців заробітна плата штучно встановлюється нижче вартості робочої сили. Страйки, революційні рухи, діяльність профспілок й т. д. змусили державу втрутитись в регулювання відносин між найманими працівниками і роботодавцями. Одним із механізмів регулювання є рівень мінімальної заробітної плати. В Україні з переходом до ринкової економіки мінімальна зарплата не зросла, а впала і залишається низкою. Так, в Україні у 2015 році мінімальна зарплата складала біля 58 євро, тоді як в Португалії -589 євро, Греції - 683 євро, Іспанії - 756 євро, Словенія - 790 євро, Великобританії - 1379 євро, Франції - 1458 євро, Ірландії -1462 євро, Німеччині -1473 євро, Бельгії та Нідерландах - по 1502 євро, в Люксембурзі – 1923 [11].

Безумовно, мінімальна заробітна плата, як і всі інші зарплати, повинна змінитися, вона повинна зрости. Однак важливо правильно визначити джере-

ло цього зростання. Це повинні бути не інфляційні гроші і не гроші від перерозділу загального фонду заробітної плати. В контексті балансу інтересів і розвитку за ринковими законами цими грошима можуть бути тільки гроші тієї частини доданої вартості, що перш за все приймає форму надприбутків;

- переглянути умови розвитку бізнесу, починаючи від вирішення проблем інкорпорування, розвитку державного підприємництва й т.д. до сплати податків. Це надзвичайно широке коле питань, але питання повинні бути вирішені. Сьогодні законодавці в цілому приймають недосконалі, не системні рішення. Тому ефективність їх вкрай мала, а економіка не може вийти з кризового стану. Депутати не несуть реальної відповідальності за свою діяльність, що спотворює розвитку корупції, власному збагаченню (про що свідчать, наприклад, електронні декларації за 2015 рік), лобіюванню інтересів олігархів. Законодавча не вирішеність цих питань гальмує розвиток підприємництва, продуктивних сил, країни;

- в Генеральній угоді держава повинна бути представлена не тільки арбітром у відносинах між найманими працівниками і підприємцями, але й суб'єктом, що представляє і інтереси суспільства, соціуму. На стіл переговорів держава повинна поставити питання зайнятості, економічного зростання, економічного зростання на душу населення, стабільності цін або інфляції, соціального захисту. В формі показників за ці питання держслужбовці високого рангу повинні нести реальну відповідальність. Якщо скажімо, впродовж визначеного часу йде падіння курсу гривні або зростання безробіття то ті, хто приймав рішення з цих питань, повинні автоматично піти у відставку.

Необхідно підкреслити, що розгляд та прийняття Генеральної угоди за вказаним сценарієм потребує внесення змін у виборчий процес. Учасники соціальних і економічних відносин повинні наперед знати програму дій майбутньої влади. Програма повинна чітко давати відповідь на запитання стосовно рівня майбутніх податків, приватизації державної власності та державного підприємництва, головних напрямів витрат держави, зайнятості, стабільності цін. За таких умов не буде існуючих в Україні проблем з прийняттям державного бюджету та узгодженням інтересів учасників економічної діяльності як умови прогресивного розвитку країни, суспільства, громадян.

Висновки. На сьогодні інтереси учасників економічної діяльності не є узгодженими. Більш того, вони мають антагоністичний характер. В кризовому стані знаходиться розвиток трудового потенціалу, найманої праці. Підприємництво в цілому теж знаходиться в кризовому стані. Високими темпами зростає державний борг.

Вирішення проблеми узгодженості та гармонізації інтересів учасників економічної діяльності в контексті Концепції сталого розвитку пов'язане перш за все з удосконаленням колективних угод і договорів як інституціональних, організаційних

форм виробничих відносин. Генеральна угода, як основа для розробок та прийняття галузевих (міжгалузевих), територіальних угод і колективних договорів, повинна набрати статусу Закону України. В цьому документі відповідно до законів сучасної ринкової економіки повинні бути вирішені питання заробітної плати, умов розвитку підприємництва. Держава повинна предстати не тільки арбітром, але й суб'єктом, що представляє інтереси суспільства, соціуму. Вирішення питання держави як представника інтересів суспільства, соціуму лежить в площині політичної волі, зміні природи влади.

Л і т е р а т у р а

1. Сталій розвиток. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. 20 років капіталізму в Україні. Історія однієї ілюзії. / За редакцією Кирила Ткаченка. – К., 2015. – 268 с.
3. Білорус Т. Трудовий потенціал України: сучасний стан та перспективи розвитку. /Т. Білорус. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
4. Яковенко Т.В. Особливості сучасної демографічної кризи в Україні / Т.В. Яковенко//Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Харків, 2014. – С.77-83.
5. На 1 січня 2016 року населення України скоротилося. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.media/ukrain/255211/>
6. Статистичний щорічник України за 2013 рік. Державна служба України. – К., 2014. – 533 с.
7. Чернявська Є.І. Інститути гарантій в процесах інкорпорування. /Є.І. Чернявська// Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): наук. журн. – К.: НАУ, 2011. – № 4. Т. 1. – с. 183-186.
8. Что ищут силовики в IT-компаниях. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q>
9. Закон України «Про колективні договори і угоди». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/3356-12>
10. Соціальна напруга зростає. Профспілки за рішучі дії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fpsu.org.ua/nasha-borotba/zagalni-novini/220-profspilki-proti-shokovogo-pidvishchennya-tsin-itarifiv/11051-sotsialna-napругa-zrostaє-profspilki-zarishuchi-diji-2>
11. Колтунович А. Какие зарплаты получают в Украине и ЕС/ А. Колтунович. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://vybor.ua/article/economika/kakie-zarplaty-poluchayut-v-ukraine-i-es.html>

R e f e r e n c e s

1. Staliy rozvitok. [Yeletkronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. 20 rokiv kapitalizmu v Ukraїni. İstorıya odniėi iluziї. / Za redaktsiėyu Kirila Tkachenka. – K., 2015. – 268 s.
3. Bilorus T. Trudoviy potentsial Ukraїni: suchasniy stan ta perspektivi rozvitku. /T. Bilorus. [Yeletkronniy resurs]. – Rezhim dostupu: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
4. Yakovenko T.V. Osoblivosti suchasnoї demografichnoї krizi v Ukraїni / T.V. Yakovenko//Vіsник Kharkїvs'kogo

- natsional'nogo universitetu імені V.N. Karazіna. Kharkіv, 2014. – S.77-83.
5. Na 1 sichnya 2016 roku naselennya Ukraїni skorotilosya. [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <https://ukr.media/ukrain/255211/>
  6. Statistichniy shchorіchnik Ukraїni za 2013 rіk. Derzhavna sluzhba Ukraїni. – K., 2014. – 533 s.
  7. Chernyavs'ka È.Í. Ínstituti garantiy v protsesakh inkorporuvannya. /È.Í. Chernyavs'ka// Strategiya rozvitku Ukraїni (yekonomika, sotsiologiya, pravo): nauk. zhurn. – K.: NAU, 2011. – № 4. T. 1. – s. 183-186.
  8. Chto ishchut siloviki v ÍT- kompaniyakh. [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <https://www.google.com.ua/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q>
  9. Zakon Ukraїni «Pro kolektivni dogovori i ugodi». [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/3356-12>
  10. Sotsial'na napruga zrostaє. Profspilki za rishuchi dіi. [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.fpsu.org.ua/nasha-borotba/zagalni-novini/220-profspilki-proti-shokovogo-pidvishchennya-tsin-i-tarifiv/11051-sotsialna-napruga-zrostaє-profspilki-zarishuchi-diji-2>
  11. Koltunovich A. Kakiye zarplaty poluchayut v Ukraine i YES/ A. Koltunovich. - [Elektronnyy resurs]. - Rezhim dostupa: <http://vybor.ua/article/economika/kakie-zarplaty-poluchayut-v-ukraine-i-es.html>

Чернявская Е.И. О согласовании и гармонизации интересов участников экономической деятельности.

Статья посвящена анализу противоречий и инволюционных процессов в системе интересов участников экономической деятельности современной Украины. Предложено институциональными формами согласования интересов рассматривать коллективные соглашения и договора. В контексте перехода к стратегии устойчивого развития согласование и гармонизация интересов участников экономической деятельности рассматриваются в

направлениях придания Генеральному соглашению законодательного статуса, обеспечения зарплат в соответствии со стоимостью рабочей силы, налоги должны стимулировать развитие производства. Вместе с этим государство должно стать представителем общества, обеспечивая решение вопросов занятости, экономического роста, стабильности цен.

Ключевые слова: Концепция устойчивого развития, интересы, институты, коллективные соглашения и договора, заработная плата, стабильность цен.

Chernyavskaya E.I. On coordination and harmonization of interests of participants of economic activity.

The article is devoted to the analysis of contradictions and involutional processes in the system of interests of participants of economic activities of modern Ukraine. The author proposes to consider collective agreements and contracts as institutional forms of coordination of interests. In the context of the transition to the strategy of the sustainable development, coordination and harmonization of interests of participants of economic activity are considered in the directions of: giving legal status to the General Agreement, providing the level of salaries in accordance with labor costs, providing the stimulating role of taxes in the development of production. At the same time the government should be representative of the society, taking into consideration the issues of employment, economic growth and price stability.

Keywords: Concept of sustainable development, interests, institutions, collective agreements and contracts, wages, taxes, employment, economic growth and price stability.

Чернявська Є.І. – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, професор кафедри економіки і підприємництва, д.е.н., професор, isoterika77@gmail.com

Рецензент: д.т.н., д.е.н. **Рамазанов С.К.**

Стаття подана: 20.11.2016